

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/19083> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Jordaan, Henri Romondus

Title: Slavernij en vrijheid op Curaçao : de dynamiek van een achttiende-eeuws Atlantisch handelsknooppunt

Issue Date: 2012-06-14

Hoofdstuk 3.   Vrijheid zonder formele manumissie

Manumissie resulteerde niet altijd in een formele vrijbrief, maar kennelijk was dat voor sommige vrijgelatenen geen bezwaar. Zolang een persoon niet door iemand als slaaf werd geclaimd of gedwongen was zijn vrijheid te bewijzen in verband met bijvoorbeeld het verrichten van een juridische handeling, was het waarschijnlijk heel goed mogelijk om zonder vrijbrief te leven. In 1805 werd geconstateerd dat er vrijgekochte of vrijgegeven slaven waren die nooit een secretariële manumissiebrief hadden ontvangen. In oktober 1804 was de proclamatie van het Staatsbewind van de Bataafse Republiek ten aanzien van manumissie afgekondigd en er moest worden vastgesteld welke slaven tot die datum hun vrijheid hadden gekregen. Daarom werden alle vrijen zonder vrijbrief opgeroepen om hun bewijzen van vrijheid in de vorm van onderhandse briefjes of biljetten afgegeven door voormalige meesters of verklaringen van executeurs van testamenten waarin de vrijheid was bepaald, te laten controleren. Personen die geen schriftelijke bewijsstukken konden overleggen mochten ook gebruik maken van getuigenissen door derden. Tegen fraudeurs, ongeacht van welke huidskleur, zou zeer streng worden opgetreden.¹

Tegelijkertijd was de mogelijkheid om formeel vrijheid te verwerven voor sommige slaven bijzonder klein; de enige uitweg uit slavernij was dan een illegale: de vlucht. Mannen hadden een vrij kleine kans op manumissie en het is, zoals Klooster vaststelde, mede daarom niet verwonderlijk dat het overgrote deel van de naar Coro gevluchte slaven uit deze groep afkomstig was.² Waar in de koloniën op de vaste kust en op de grotere Caraïbische eilanden er voor slaven mogelijkheden waren om de wildernis in te vluchten en - vaak met succes - een vrij bestaan op te bouwen buiten het effectieve bereik van de koloniale machthebbers, was dit op een betrekkelijk klein eiland als Curaçao vrijwel onmogelijk. Weglopers die op het Curaçaose platteland probeerden een schuilplaats te vinden werden vroeger of later ontdekt. Maar daar tegenover stond dat de drukke haven van Willemstad wel mogelijkheden bood om overzee weg te komen evenals de relatief eenvoudige bereikbaarheid van de nabij gelegen Spaanse koloniën op het vaste land. Daarbij waren er verschillende mogelijkheden. Slaven konden proberen aan te monstren op een schip, waarbij zij zich al dan niet met vervalste papieren voor vrij uitgaven. Zij konden proberen een boot te stelen en daarmee de oversteek naar de overwal wagen. Of zij konden zich verbergen aan boord van een vertrekkend schip dat een verder weg gelegen bestemming had, in een aantal gevallen, hoe onwaarschijnlijk ook, de Republiek. Een vlucht naar de Republiek en een vlucht naar de overwal konden beide resulteren in een formele juridische vrijheid, al werd deze op Curaçao niet erkend.

Tenslotte kwam het voor dat meesters hun slaven en slavinnen die niet goed in staat meer waren om te werken eenvoudigweg wegjoegen om op de kosten van onderhoud te besparen. In 1720 schreef directeur Jan van Beuningen aan de kamer Amsterdam: ‘Tis deerlik om aansien hoe de rampsaalig verminkte oude slaave om de duurte van de mais door haar onmededoogende meesters vrijgegeeve, weggejaagt en van honger langs de straate kruijpende met gekerm het ijnde van haar beclaaglik leeve all brullende zoeken. Met honde is meer

1. *WIPC* 2, nr. 568, publicatie: onderzoek naar ‘bewijzen van vrijdom’, 25 april 1805, 659-660.

2. Klooster, ‘Manumission’, 165.

deernis in Neerlant'.³ In 1785 werd geconstateerd dat er door hun meesters weggejaagde slaven, die verder geen middel van bestaan hadden of enig rantsoen kregen, naar Willemstad en Otrobanda kwamen, waar zij 'als beesten op de publieke straten leggen.' De meesters werd per plakkaat opgeroepen om deze mensen behoorlijk te onderhouden of straffe van een boete van 50 peso.⁴

3.1 Fraude met vrijbrieven en 'meesterloze slaven' in Willemstad

Het was geen zeldzaam verschijnsel dat slaven zich voor vrij uitgaven en daarbij soms ook vrijbrieven van anderen gebruikten. Dit gebeurde regelmatig door slaven die als matroos aanmonsterden.⁵ Maar ook andere gevallen kwamen voor. Moses Henriques legde in 1748 een verklaring af over zijn slavin Mariana alias Wewe, een mulattin, die zich valselijk had bediend van de vrijbrief van haar grootmoeder, die eveneens Mariana heette maar die een 'negerin' was en geen mulattin.⁶

Regelmatig waren er klachten over slaven die aanmonsterden op schepen waarbij zij zich voor vrijen uitgaven en zo van het eiland wisten weg te lopen. In 1742 werden de 'vrijnegers en moulatten' verplicht om bij de onderschout een paspoort aan te vragen wanneer zij zich als zeeman wilden verhuren. De onderschout controleerde of de aanvrager inderdaad vrijgeboren of vrijgemaakt was. De kosten van het paspoort, 2 realen, waren in principe eenmalig en het paspoort had een onbeperkte geldigheid. Maar wanneer het verloren ging moest een nieuw document worden aangevraagd voor hetzelfde bedrag. Een schipper mocht alleen nog een vrije aannemen nadat hij zich er van had vergewist dat deze in het bezit was van een paspoort. Op de monsterrol diende te worden aangetekend dat de desbetreffende zeeman vrij was. Op ontduiking van deze maatregelen stond een boete van 100 peso. Dit plakkaat werd in 1743 en 1744 opnieuw gepubliceerd.⁷

Op order van de gouverneur adviseerde de fiscaal in 1747 aan Bartholomeus Holtman, die provisioneel was aangesteld als substituut-schout, om geen paspoorten te verstrekken aan enige 'vrije slaven' ter navigatie tenzij aan hem in zekerheid bekend was dat 'desselve vrije slaven vrij gemaakt ofte vrije gebooren zijn.' Het eerste zou moeten blijken uit een getoonde vrijbrief en het tweede uit een attestatie van twee 'consonante' getuigen.⁸

In 1763 wees de pas aangestelde fiscaal Hubertus Coerman er op dat het slaven nog altijd gelukte om als vrije aan te monsteren op schepen en zo van het eiland weg te vluchten. Het systeem waarbij een niet-blanke alvorens te kunnen aanmonsteren eerst een bewijs van zijn vrijheid moest halen bij de schout, die een lijst had van vrije zwarten en gekleurden, was verre van waterdicht. Een slaaf kon vrij gemakkelijke een vrije vinden die bereid was om op zijn eigen naam het benodigde document bij de schout aan te vragen. Vervolgens monsterde de slaaf onder de naam van de vrije, die op het document vermeld stond, aan. Omdat de

3. Geciteerd in Jordaan, 'De eerste slaven op Aruba', 118.

4. *WIPC* 2, nr. 370, Publicatie: onderhoud van weggejaagde slaven, 26 november 1785, 442-443.

5. Klooster, *Illicit riches*, 69.

6. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 869 (fiche 7), nr. 94, beëdigde verklaring 1 november 1748, 223r-223v.

7. *WIPC* 1, nr. 162, plakkaat: negers en mulatten moeten bij aanmonstering aantonen dat zij vrij zijn, 7 mei 1742, 223-224.

8. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 1528 (fiche 8), recommandatie 4 maart 1747, 231r.

controle van de schepen en hun bemanningen niet werd overgelaten aan de schout maar aan een afzonderlijk aangestelde visitateur, die niet wist wie er wel of niet een paspoort had gekregen, had het bedrog goede kans van slagen.⁹ De fiscaal had dit onder de aandacht van de gouverneur gebracht maar die was niet genegen geweest hieraan iets te veranderen.¹⁰

3.2 De vlucht naar de Republiek

In 1706 bedankte gouverneur Jacob Beck de bewindhebbers van de kamer Amsterdam voor het retour zenden van een slaaf die erin was geslaagd om van Curaçao naar de Republiek te komen. De desbetreffende slaaf behoorde toe aan een ‘particulier weduwe’, zo meldde Beck, ‘die dezelve als ijgenaarster heeft naar haar genomen, bedankende Ued agtbare voor die diligentie’. Beck meende dat alle schepen die van Curaçao naar patria voeren dienden te worden gevisiteerd op de aanwezigheid van slaven, ‘dewijl door ondervindigh ons bekent is dat de matrosen onze slaven weten te debaucheeren ende te versteeken in de scheepen ende onse slaven te onderrigten dat zij in Holland vrij zijn ende voor alle slaafschen dienst ontslagen waar door differente slaaven zijn vermist ende in gevalle de slaven in Hollandt agterhaalt ende wederom gesonden werden mits dat de eijgenars de onkosten die daar op komen te vallen betalen, vermeene dat de slaven daar door sullen werden geintimideert ende het weghlopen oover die wegh gestuijt’.¹¹ De bewindhebbers waren op dat moment bereid om er zorg voor te dragen dat de slaven werden teruggezonden, maar wezen tegelijkertijd de gouverneur ook op diens eigen verantwoordelijkheid in het treffen van maatregelen om het weghlopen met Nederlandse retourschepen tegen te gaan. Een jaar later schreef Beck:

Wij bedanken Ued agtb. Voor de goede sorge die Ued Agt. Sullen neemen van ons de slaaven wederom te sullen senden, die met de repatrieerende scheepen coomen wegh te loopen zijnde hier niet een maar meermaalen soodanige placcaten, als Ued Agtb. Sustineeren tot preventie voor het wegh loopen der slaaven dienstigh te sijn gepubliceert, jaa selve naar exigentie van saaken dat de aanleijders van de weghlopende slaaven met de koorde sullen werden gestraft ende de adherente weghloopers met strenge geeselingen als andersints indien men deselve komt te attrapeeren, ’t welck egther nogh niet ten eenemaal bequaam is om die hardt neckige menschen te intimideeren ende weghloopen te beletten.¹²

In 1710 werd, onder verwijzing naar een plakkaat uit 1693, aan schippers verboden om van het eiland te vertrekken zonder hun schepen te laten visiteren of een lijst van bemanning en passagiers in te leveren. Niet alleen slaven, maar ook vrije burgers, soldaten en matrozen wisten langs die weg vanwege schulden of om andere redenen van het eiland weg te komen of te deserteren. De schippers dienden vooraf hun vertrek aan te kondigen bij de equipagemeester

9. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 1163, nr. 115, kopie-brief Coerman aan kamer Amsterdam, 14 oktober 1763.
10. Ibidem.

11. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 568, Jacob Beck aan kamer Amsterdam dd 12 augustus 1706, 9r-v.

12. Ibidem, Jacob Beck aan kamer Amsterdam, dd 20 augustus 1707, 499v.

en de waterschout, die vervolgens het schip zouden visiteren.¹³

Enkele jaren later moest opnieuw worden gemeld dat slaven zich regelmatig aan boord van de naar de Republiek terugkerende schepen verborgen, tot groot nadeel van ingezetenen ‘wiens armoetje alleen bestaat in weijnige slaaven welke haar dagelijcx gelt moet opbrengen’. Medio 1714 werd een plakkaat afgekondigd waarbij vertrekkende schippers, met name van schepen die de Republiek als bestemming hadden, werd verboden om wanneer zij op het punt van vertrek stonden slaven aan boord toe te laten of van het eiland te vervoeren zonder uitdrukkelijk medeweten van de gouverneur. Opvallend is opnieuw de suggestie dat schippers bewust aan slaven de gelegenheid gaven op deze wijze te vluchten: ‘nadien van tijd tot tijd in ervaring gecoomen zijn en ondervonden hebben, schoon onse predecesseurs alle uysterste devoir bij gestrenge placcate tot het contrarie hebben aangewend, dat veele schippers van scheepen, barcquen en andere vaartuygen, soowel eyhge natie als vreemdelingen ende wel voornamentlijk dengeene die van hier naer ’t vaderland vertrecken, haer niet en ontsien onder praetext van innocensie ofte onweetenheyt die van haer meester weghloopen van dit eylant te vervoeren’.¹⁴

Op overtreding stond een boete van 200 peso per slaaf. Mochten toch na vertrek slaven ontdekt worden die zich buiten hun kennis aan boord hadden verborgen, dan dienden zij dezen na aankomst in de republiek aan de autoriteiten over te dragen. De schippers moesten daarbij nauwkeurig opnemen wie deze slaven waren en aan wie ze toebehoorden. Opnieuw werd bij overtreding een boete in het vooruitzicht gesteld van 200 peso. De bewindhebbers werd gevraagd om deze slaven dan zolang in het rasphuis te werk te stellen en dan bij de eerste gelegenheid naar Curaçao terug te sturen om hen aan hun eigenaars te retourneren.¹⁵ Maar de Heren Tien meenden nu dat zij daartoe niet de mogelijkheid hadden. Bij resolutie van 3 oktober 1714 werd gesteld dat slaven die als verstekelingen de Republiek wisten te bereiken niet konden worden gedetineerd, ‘want dezelve in deze landen komende aenstonds vrije personen werden ende dierhalven op Curaçao de nodige ordres gesteld ende voorsieninge gedaen zal moeten werden dat geene slaaven hun in de scheepen versteeken dan hunne meesters komen weg te loopen’.¹⁶

In de jaren dertig werd opnieuw melding gemaakt van enkele gevallen van slaven die naar de republiek vluchtten. In juli 1733 meldde de correspondent van de Middelburgse Commercie Compagnie (MCC), Juan Schuurman, de vlucht van een slavine genaamd Leonora met een retourschip. Leonora had aangegeven te zijn gevlucht om haar vrijheid te verkrijgen en vanwege de slechte behandeling door haar meesteres. Volgens Schuurman was dat laatste zeker niet het geval geweest en had zij zich geen betere meesteres kunnen wensen. Hij verwees naar eerdere gevallen waarbij slaven die naar Amsterdam waren gevlucht door de WIC waren teruggezonden. Hij vroeg daarom de directeurs van de MCC om Leonora te

---

13. *WIPC* 1, nr. 69, 30 december 1710, Schippers moeten alvorens te vertrekken hun schepen laten visiteren en een lijst inleveren van bemanning en passagiers, 105-108.

14. *Ibidem*, nr. 88, 5 juni 1714, Verbod om zonder voorkennis van de gouverneur slaven van het eiland te vervoeren; verstekelingen moeten bij de eerste gelegenheid worden teruggestuurd, 127.

15. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 205, Jeremias van Collen aan Heren Tien, 16 juni 1714, 504v-505r; *WIPC* 1, nr. 88, Verbod om zonder voorkennis van de gouverneur slaven van het eiland te vervoeren; verstekelingen moeten bij de eerste gelegenheid worden teruggestuurd, 5 juni 1714 (herhaald op 21 augustus 1715 en 2 juni 1717). Zie ook Maduro en Oostindie, *In het land van de overheerser*, 155.

16. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 4, resolutie, 3 oktober 1714, 42v-43r.

laten aanhouden en retour te zenden: 'tis waar wanneer in Europa zijn vrij sijn, maar als men aanmerkt op wat wijze daar coomen, werd daar na andere mesures genomen'.¹⁷

In 1734 liep de Curaçaose slaaf Paap weg door zich te verbergen aan boord van het Nederlandse schip *Werkendam*. Nadat het schip enkele dagen onderweg was en zich in volle zee bevond was Paap uit zijn schuilplaats te voorschijn gekomen. Kennelijk kon hij zich daarna vrijelijk over het schip bewegen want de scheepskorporaal van de *Werkendam* zou later verklaren dat hij Paap 'dagelijks op het schip heeft gesien en gesproken, sijnde deselven seer pockdalig in sijn aangesigt en welke neger met het voorn. Schip in Zeeland is gekomen'.¹⁸

Paap was afkomstig van Axim op de Afrikaanse kust en als jongen op Curaçao gearriveerd. Hij had pokken gehad, welke ziekte nogal wat littekens had achtergelaten. Zijn meester, Abraham Visscher, had hem laten opleiden tot timmerman. Als ambachtslaaf kon hij veel geld voor zijn eigenaar opbrengen en hij was dus een waardevol bezit. Abraham Visscher deed dan ook veel moeite om hem weer in handen te krijgen of in ieder geval de waarde die Paap vertegenwoordigde vergoed te krijgen. Hij zocht contact met schipper van de *Werkendam*, Jan van der Loo, en vroeg hem om zijn medewerking om Paap te retourneren, 'dog, soo UE geen ocase daer toe heeft, soo versoeke dat UE hem dan meede gelieft te neemen wanneer Ued reijs weeder naer de cust van Guinea mogt zijn en aen Acsim commende, daer sijn vader is, en als die hem dan wilde vrijkopen konde UE het doen, maer niet onder de vierhondert pesos van agten also hij mij dat hier waerdig en voor geboode is'.¹⁹

Ook Visschers in de Republiek wonende schoonzuster, de weduwe Van Wissum, werd ingeschakeld om Paap opgepakt te krijgen en terug te zenden naar Curaçao. Ook zij nam contact op met Van der Loo, die inmiddels in Curaçao een boete opgelegd had gekregen maar weinig genegen was om mee te werken. Hij gaf zonder meer toe dat Paap met zijn schip was overgebracht, maar hij wilde niets te maken hebben met het terugzenden van Paap naar Curaçao. De weduwe Van Wissum verklaarde over haar gesprek met de schipper: 'Ik versogt hem dat hij mijn helpen soude dat ik de neger in Amsterdam kreegh, dan soude ik hem wel wegh helpen, daer op hij mijn antwoorde de neger is soo vrij in Zeeland als gij in Amsterdam.' Van der Loo maakte zich weinig zorgen over het feit dat hij bij terugkeer op Curaçao juridisch aansprakelijk zou worden gesteld. De weduwe Van Winsum klaagde: 'hij en zijn boekhouder bejegende mijn seer qualijk soo dat ik daar geen troost kon verwerven. Konde ik de neger te Amsterdam krijgen, Capt. Boufet en den vrind Ter Hoeven soude mijn wel helpen dat ik de neger bij Boufet sijn boort kreegen en was hij wel beweaart'.²⁰ Paap bevond zich inmiddels op het schip *Beijerland*, dat bij Rammekens gereed lag om naar de kust van Guinee te zeilen; het Atlantisch gebied verkleind tot het formaat van een dorpsamenleving. Uiteindelijk richtte de weduwe van Wissum zich tot het Hof van Holland met het verzoek om Paap te laten oppakken en naar Amsterdam over te brengen vanwaar hij dan naar Curaçao kon worden verzonden. Dit verzoek werd inderdaad door het Hof van Holland ingewilligd.²¹

17. ZA, 20, MCC, inv.nr. 56.1, Juan Schuurman aan directie MCC, 20 juli 1733.

18. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 582, kopie van een notariële verklaring, 6 november 1734, 129r-v.

19. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 582, kopie-brief van Abraham Visscher aan Jan van der Loo, 19 juli 1734, 124r-v.

20. Ibidem, extract uit een brief van de weduwe Van Wissum, 126r-127r.

21. Ibidem, kopie-brief van Abraham Visscher, 19 juli 1734, 124r-v en verklaring 6 november 1734, 128r-129r, kopie notariële verklaring, 6 november 1734, 129v-130r; J.P. van Collen aan kamer Amsterdam, 23

Kort daarop deed zich een andere zaak voor met schipper Steven van Lint die drie slaven met zijn schip van Curaçao naar de Republiek had overgebracht. Ook Van Lint bleek weinig genegen om zijn medewerking te verlenen bij het voorkomen dat slaven van Curaçao vluchtten met retourschepen. Het is zelfs mogelijk dat hij daaraan bewust zijn medewerking verleende. Hij had zojuist met zijn schip de haven van Curaçao verlaten toen hij op verzoek van de eigenaars van de drie voortvluchtige slaven met een kanonschot van het fort gedwongen werd om bij te draaien. In opdracht van de gouverneur werd de stuurman van een in de haven geankerd slavenschip aan boord gezonden om het schip van Van Lint te visiteren, maar de laatste weigerde daaraan mee te werken, ‘hem [de stuurman] op arrogante wijze te gemoed voerende, is ’t anders niet, hier sijn geen slaven aan boord, ik moet mijn reijs vervorderen’.²²

De situatie ten aanzien van slaven uit de koloniën die in de Republiek arriveerden bleef onduidelijk.²³ Het betrof niet alleen slaven die tegen de wil van hun meesters naar de Republiek waren weggevloden, maar ook slaven die met hun meesters naar de Republiek waren gereisd of door hun meesters overzee waren gezonden om bepaalde zaken voor hen te verrichten. Twee resoluties van de Staten-Generaal van respectievelijk 9 augustus 1771 en 23 juni 1773 maakten de zaak er niet duidelijker op. Bij de eerste resolutie werd bepaald dat ‘als de slaaven met kennis en bewilliging van hunne Eigenaars hier te lande gekoomen sijn, deselve daar door hunne vrijheid daadelijk en wettiglijk verkreegen hebben.’²⁴ Maar bij de tweede resolutie, naar aanleiding van een verzoek van oud-gouverneur Crommelin van Suriname om vrijbrieven voor een slaaf en een slavine die hij mee had gebracht naar de Republiek, hadden de Staten-Generaal eerst advies ingewonnen bij de Sociëteit van Suriname. Dat zou onnodig geweest zijn wanneer de eerdere resolutie een algemene wet was geweest. Naar aanleiding van een brief van de gouverneur en raden van politie en criminele justitie van Suriname met verzoek om een toelichting op het standpunt van de Staten-Generaal over de vrijheid van slaven die in de republiek voet aan wal zetten werd een commissie ingesteld die de juridische consequenties hiervan moest onderzoeken.²⁵

De commissie was van mening dat er een onderscheid moest worden gemaakt tussen slaven uit de koloniën die zich in de Republiek bevonden en slaven die na een verblijf in het vaderland terugkeerden. Er bestond geen slavernij in de Republiek dus alle personen die zich daar bevonden moesten als vrij worden beschouwd. Dat impliceerde dat meesters in de Republiek geen aan slavernij verbonden rechten op hun aldaar bevindende slaven konden doen gelden. Slaven die waren overgezonden of overgebracht hadden dezelfde voorrechten als alle andere inwoners en waren gerechtigd om hiertegen desnoods de bescherming van de rechter in roepen. Verwezen werd naar ‘de costume der Stad Amsterdam’ volgens welke slaven zich gerechtelijk vrij konden laten verklaren.²⁶ Hierin was gesteld dat binnen de stad

---

juli 1736, 537v-538r. Hoewel Van der Loo werd veroordeeld tot een boete was het Van Collen niet helemaal duidelijk hoe hij de zaak verder moest afronden. Hij verzocht de bewindhebbers hierover een uitspraak te doen.

22. Ibidem, brief van J.P. van Collen aan de kamer Amsterdam, 20 januari 1736, 278r-279r.

23. Zie ook Maduro en Oostindie, *In het land van de overheerser*, 14-17, 155-157.

24. ZA, toegang nr. 471, Verzameling Van Doorn (VD), inv.nr. 4, Rapport op de Missive van Gouverneur en Raaden van Suriname, concernerende de vryheid der Slaaven die in het Vaderland zyn geweest, 19 juli 1775, nr. 131, gedrukte bijlage bij een brief van C. Bosschaert, nr. 131, 12 november 1776, 1.

25. Ibidem.

26. Ibidem, 2-3.

Amsterdam alle mensen vrij waren en er geen slaven waren: ‘alle slaven, die binnen deser Stede ende hare vryheydt komen ofte ghebracht worden, zijn vry ende buyten de macht ende autoriteyt van hare Meesters, ende Vrouwen, ende by soo verre hare Meesters ende Vrouwen de selve als slaven wilden houden, en teegens haren danck doen dienen, vermoghen deselve personen hare voorsz. Meesters ende Vrouwen voor den gerechte deser Stede te doen daghen, ende hen aldaer rechtelijck vry te doen verklaren’.²⁷

Maar, wanneer slaven die naar Republiek werden overgebracht of overgezonden niet tegen hun wil konden worden teruggezonden naar de koloniën of, wanneer zij wel vrijwillig terugkeerden, als vrij moesten worden beschouwd, zo stelde de commissie, zou dat betekenen dat eigenaren tegen hun wil ‘van hunne Goederen ontset souden kunnen worden, het geen veel sterker tegen de aangeboore en dadelyke vryheid van de Ingeseetene deeser Republicq soude aanloopen, dan dat de regte denkbeelden der vryheid, door soodanig een gevolgtrekking nader bevestigd soude worden’.²⁸ Als er al een dergelijk principe op een, volgens de commissie, ‘al te sterk verheeye denkbeeld der vryheid’ gegrondvest kon worden, dan diende de soeverein tenminste dit in een wet te vervatten zodat de onderdanen niet onverwacht en tegen hun wil van hun ‘goederen’ konden worden beroofd. Een zodanige wet bestond niet en het was ook de vraag of die er moest komen. Zolang het gebruik van slaven in de koloniën was toegestaan en de kolonisten op slavenarbeid waren aangewezen waren hun belangen, evenmin als die van de ingezetenen van de Republiek die op de koloniën handelden of daar bijvoorbeeld eigendommen hadden of hypotheeken hadden uitstaan, daarmee gediend.²⁹

Volgens de commissie was het advies van ’s lands advocaten waarop de Staten-Generaal tot hun eerdere uitspraak waren gekomen rechtskundig niet juist gefundeerd. Verwezen werd naar een artikel in de *Instructie voor de Regeering in Brazil* uit 1636 waarin was gesteld ‘dat omtrent de slaaven aldaar plaats souden hebben alle de Wetten en Constitutien by gemeene Regten weegens de Slaaven en onvrye Luiden gestatueert’, waaruit werd afgeleid dat slaven door hun komst naar een land waar geen slavernij bestond zeker niet vrij werden. Bovendien waren de juridische adviseurs van de Staten-Generaal niet consequent in hun redering. Wanneer hun overkomst naar de Republiek op zich voldoende zou zijn voor slaven om hun vrijheid te verwerven, dan zou dat betekenen dat ook slaven die illegaal, zonder toestemming van hun meesters in het vaderland arriveerden vrij zouden worden. Maar dat was volgens de adviseurs niet het geval en dit werd bevestigd in de jurisprudentie van de Hollandse rechtbanken. Weliswaar kon men zich op de aan slavernij verbonden rechten in de Republiek niet beroepen en kon een slaaf, ongeacht of hij legaal of illegaal in de Republiek was aangekomen, niet tegen zijn zin met geweld naar elders vervoerd worden, maar in beide gevallen kon de rechter, zonder daarbij de rechten van een vrije maatschappij in het ene geval meer dan in het andere geval te schenden, anders bepalen. Bovendien bleven slaven die wel vrijwillig naar de koloniën terugkeerden gewoon eigendom van hun meester. Er kon dus alleen sprake zijn van een opschorting van de met slavernij verbonden rechten gedurende het

---

27. *Receuil van verscheyde Keuren en Costumen Midtsdagders Maniere van procedeeren binnen de Stadt Amsterdam*, Amsterdam: Ian Hendricks 1656, 193, Cap. XXXIX, Van den Staet ende conditie der Persoonen, art 2.

28. ZA, VD inv.nr. 131, 3.

29. *Ibidem*.

verblijf van de persoon van de slaaf in de Republiek.³⁰

De commissie stelde een concept-plakkaat op waarin gesteld werd dat in de Republiek weliswaar geen slavernij bestond en het onderscheid tussen vrije en onvrije personen al sinds eeuwen niet meer bestond en dat alle mensen er dus vrij waren, maar dat deze waarheid niet zonder meer ook van toepassing was op de ‘neeger- en andere slaaven, welke uit de Colonien van de Staat na deese Landen overgebracht of overgesonden worden’. Slaven die met toestemming van hun meesters in de republiek arriveerden bleven aangemerkt worden als vrije lieden en hun meesters verloren alle rechten die zij op deze slaven hadden gehad. Bij terugkeer in de kolonie zouden zij echter niet worden aangemerkt als vrije personen maar als vrijgelatenen, op wie de in de kolonie geldende reglementen ten aanzien van manumissie van toepassing waren. Ten aanzien van uit de koloniën gevluchte slaven werd bepaald dat zij als slaven aangemerkt bleven en dat zij altijd door hun eigenaars konden worden gereclameerd en dat zij konden worden teruggezonden. Eventuele inschakeling van de rechter was mogelijk om dit te bewerkstelligen.³¹ Het uiteindelijk in 1776 gepubliceerd plakkaat berustte op drie principes: slavernij in de koloniën was onontbeerlijk en dit mocht, voor zover niet direct strijdig met de vrijheid, niet vanuit de Republiek worden tegengegaan; het was meer met de denkbeelden van vrijheid strijdig om een persoon van zijn eigendom te beroven dan dat een slaaf die in de Republiek kwam zijn vrijheid zou verkrijgen; deze ‘maximes’ waren met name van toepassing op een land waarvan de ingezetenen belangen in de koloniën hadden.³² Opvallend is dat het plakkaat alleen op West-Indië van toepassing was omdat er ten aanzien van slaven uit de Oost die met hun meesters in de Republiek kwamen, geen discussie was over hun status. In de zeventiende eeuw had de VOC wel herhaalde malen een verbod op het meenemen van slaven uit Azië ingesteld. Maar dat was vooral ingegeven door vrees voor de komst van grote aantallen Aziaten naar de Republiek en problemen rond de betaling van de kosten van repatriëring. In de achttiende eeuw werd het meebrengen van slaven uiteindelijk toegestaan, maar hieraan werd wel een limiet gesteld en de eigenaar moest de kosten voor onderhoud en transport heen en terug voor vertrek uit Azië al hebben geregeld. Wanneer deze slaven niet uitdrukkelijk door hun meesters waren vrijgelaten werden zij als slaaf beschouwd en ook als zodanig naar de Oost teruggezonden.³³

Toen het plakkaat van de Staten-Generaal in 1776 van kracht werd, was dit vooral van belang voor Surinaamse slaveneigenaren. Al sinds lang waren toen geen gevallen meer gemeld van slaven die van Curaçao naar de Republiek vluchtten om hun vrijheid te verkrijgen. Er bestond een snellere en aantrekkelijker route naar de vrijheid, namelijk naar de Spaanse overwal.

Juridische complicaties met betrekking tot de komst van slaven uit de koloniën naar het moederland, waar het instituut formeel niet bestond, speelden ook in andere Europese

---

30. Ibidem, 4-5.

31. Ibidem, 7-8.

32. De volledige tekst van het plakkaat is afgedrukt in Maduro en Oostindie, *In het land van de overheerser*, 15-16.

33. ZA, 471, VD inv.nr. 4, nr 132, brief van C. Bosschaert, 8 november 1776; Cees van Dijk, ‘1600-1898. Gezanten, slaven, een schilder en enkele scholieren’, in: Harry A. Poeze, met bijdragen van Cees van Dijk en Inge van der Meulen, *In het land van de overheerser I. Indonesiers in Nederland, 1600-1950*, Dordrecht en Cinnaminson, USA: Foris Publications 1986, 7-8.

landen.³⁴ Een beroemde casus die in de Britse slavernijgeschiedenis als een keerpunt wordt gezien is die van de slaaf James Somerset, die met zijn meester in 1769 uit Boston in Engeland arriveerde. Somersett vluchtte in 1771 maar werd opgepakt en opgesloten aan boord van een schip, dat gereed lag om naar Jamaica te zeilen. De zaak werd echter aanhangig gemaakt voor een Britse rechtbank die in 1772 bepaalde dat Somerset niet tegen zijn wil door zijn meester uit Engeland kon worden weggevoerd. Lokale wetgeving waarbij slavernij werd toegestaan waren alleen van kracht in een begrensde gebied en hadden geen rechtskracht overzee.³⁵

3.3 De vlucht naar de Spaanse koloniën

De meest gebruikte vluchtroute was die naar de vaste kust. Niet meer dan een betrekkelijk smalle strook zee van zo'n 70 kilometer scheidde de Curaçaose slaven van een vrij bestaan in de daar gelegen Spaanse koloniën. Het was relatief eenvoudig om met een klein vaartuig gedurende de nacht ongemerkt deze oversteek naar Venezuela te wagen. Eenmaal daar aangekomen kon een slaaf gedurende het grootste deel van de achttiende eeuw er redelijk zeker van zijn dat de Spaanse autoriteiten hem niet zouden uitleveren. Al in de jaren veertig van de achttiende eeuw waren er klachten over de weigering van de Spaanse autoriteiten op de vaste kust om gevluchte Curaçaose slaven uit te leveren.³⁶ De Spaanse kroon had een koninklijk decreet uitgevaardigd waarbij een uit de zeventiende eeuw stammende wet nieuw leven was ingeblazen. Daarin was bepaald dat slaven van andere koloniale machten die naar de Spaanse gebieden vluchtten en aangaven dat zij dit hadden gedaan om rooms-katholiek te worden, niet mochten worden verkocht of teruggegeven maar voor altijd vrij zouden worden verklaard. Slaven van Curaçao die erin slaagden om de overwal te bereiken werden beloond met formele vrijheid, al werd deze door de Curaçaose autoriteiten niet erkend.

In juli 1752 meldde gouverneur Isaac Faesch aan zijn superieuren dat sinds de uitvaardiging van dit decreet in Curaçao bekend was geworden het weglopen snel was toegenomen. Hij had al tevergeefs een 'vlaggetrouwe' (afgeleid van *flag of truce*, een schip onder witte vlag uitgezonden in tijden van oorlog, bijvoorbeeld om gevangenen uit te wisselen) naar Coro gezonden om te trachten de slaven terug te krijgen. Maar de Spaanse autoriteiten hadden zich beroepen op de koninklijke orders en gesteld dat deze slaven nu vrije lieden waren. Faesch vreesde dat vele inwoners van Curaçao door deze Spaanse opstelling grote schade zouden leiden; velen waren voor hun inkomen afhankelijk van hun slaven die zij als matrozen verhuurden. Ook waren veel gevluchte slaven als zekerheid verbonden aan

---

34. Maduro en Oostindie, *In het land van de overheerser II*, 153-154.

35. David Brion Davis, *Inhuman bondage. The rise and fall of slavery in the New World*. Oxford, New York: Oxford University Press 2006, 20, 234. Zie voor uitgebreidere behandeling van de zaak Somerset en vergelijkbare kwesties: David Brion Davis, *The problem of slavery in the Age of Revolution, 1770-1823*, New York, Oxford: Oxford University Press, 1999 (voor het eerst gepubliceerd in 1975), 469-522. Zie voor de juridische problematiek rond slaven die naar gebieden reisden waar geen slavernij bestond ook: Edlie L. Wong, *Neither fugitive nor free. Atlantic slavery, freedom suits, and the Legal culture of travel*, New York, Londen: New York University Press, 2009.

36. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 588, Faesch aan kamer Amsterdam, 22 september 1740, 251r-v; kopie van een rekest van enkele burgers van Curaçao van augustus 1740 met een verzoek om actie te ondernemen in verband met de Spaanse weigering weggelopen slaven die in Coro verbleven uit te leveren, 267r-268v.

bij de wees- en onbeheerde boedelkamer afgesloten hypotheeken. Een honderdtal Curaçaose slaveneigenaren had inmiddels een rekest bij gouverneur en raden ingediend met een verzoek om iets te ondernemen. Faesch ontkende de Spaanse beschuldigingen dat Spaanse slaven die naar Curaçao vluchtten ook niet werden uitgeleverd en het argument dat de slaven zouden vluchten om rooms-katholiek te worden ging het geval van Curaçao ook niet op, want er waren rooms-katholieke priesters op het eiland en de gouverneur meende dat de slaven op Curaçao in het algemeen betere katholieken waren dan die in de Spaanse koloniën.³⁷

In 1748 werden twee vrije gekleurde schippers, de halfbroers Gaspaar Anthonij de Quirigazoe en Buena Ventura Pietersze, met een commissie van gouverneur Faesch naar de kust van Caracas gezonden om weggelopen ‘neger en mulatte slaven’ op te eisen.³⁸ Datzelfde jaar werd ook Manuel Touro, naar zijn naam te oordelen mogelijk ook een vrije gekleurde, eveneens met een commissie naar de kust van Caracas gezonden om de weggelopen slavin Mariana, alias Wewe, op te eisen.³⁹

Maar de protesten mochten niet baten, terwijl alle maatregelen die werden afgekondigd om de mogelijkheden te verkleinen voor Curaçaose slaven om vaartuigen te stelen of zich aan boord van vaartuigen te verbergen nauwelijks effect leken te sorteren. De zwarte en gekleurde gewapende korpsen die na zonsondergang langs de zuidkust van het eiland patrouilleerden wisten soms groepen weglopers te betrappen en gevangen te nemen.⁴⁰ Maar honderden slaven van Curaçao wisten toch hun vrijheid te verwerven en een nieuw bestaan op te bouwen in de omgeving van Coro. De klachten over de omvang van het weglopen werden door Faesch en diens opvolgers nog vele malen herhaald. Actieve bemoeienis van de Staten-Generaal op diplomatiek niveau bleek ook niet te helpen. Evenmin als een op verzoek van gouverneur en raden door de rooms-katholieke priester op Curaçao, Domingo Laso de la Veya, aan de gouverneur van Caracas geschreven brief waarin hij verklaarde dat de slaven op Curaçao vrijheid van godsdienst hadden. De Spanjaarden bleven weigeren Curaçaose slaven uit te leveren. De Spaanse gouverneur, Joseph Solano, gaf zelfs toe dat hij wist dat er vrijheid van godsdienst was, maar dat hij desondanks niet kon bevelen

---

37. NL-HaNA, 1.05.01.02, NWIC inv.nr. 599, Faesch aan kamer Amsterdam, 31 juli 1752, 141-143; Faesch aan kamer Amsterdam, 16 september 1752, 162-163; kopie-rekest, ongedateerd, van een honderdtal Curaçaose slaveneigenaren aan gouverneur en raden, 190-198.

38. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 821 (fiche 16), nr 570, kopie-commissie afgegeven door I. Faesch, 30 oktober 1748, 542r-v En vergelijkbare commissie in het Spaans voor kapitein Buena Ventura Pietersze met zijn ‘balandra La Buena Intencion’, nr. 571, 4 december 1748, 526r-527v

39. NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 821 (fiche 17), nr. 583, commissie afgegeven door I. Faesch, 9 november 1748. De Quirigazoe werd kennelijk meer door het gouvernement ingehuurd om bepaalde missies uit te voeren. In 1739 ontving hij een gage van 80 peso om ‘als spion naar Carthagenā’ te zeilen. Zie NL-HaNA, 1.05.12.01, OAC inv.nr. 6 (fiche 7-8), ‘Het Gemeene Lands Reek Courant met Nicolaas Houtschild en Adriaan Schonenboom, administrateurs van desselfs incomste’ over 1739, rekening courant dd 31 december 1739.

40. De vrije negers en mulatten bewaakten in Otrobanda ‘de kreek off rifft van de Leijhoek’ waarvandaan veel weglopers kennelijk de oversteek waagden. De beide korpsen werden ook belast met de opsporing van Spaanse weglopers, die men overwoog aan ingezetenen te geven van wie slaven naar Coro waren gevluht. Zie NL-HaNA, 1.05.01, NWIC inv.nr. 588, ‘Convenabel Expedient ten dienste van het different tusschen vrije neegers en moullatten op den dagh der aanstelling van de Heere Gouverneur’, 17 juli 1740, 340r, punt 10, 11, 12. De kapitein van de vrije negers, Anthonio Beltran, en de kapitein van de vrije mulatten, Jacob van Loenen, verzochten in 1761 op een stukje grond voor henzelf en hun erfgenamen, waarbij zij onder meer wezen op hun verdiensten bij het voorkomen van het weglopen naar Coro. Zie NL-HaNA, 1.05.01, NWIC inv.nr. 603, Beltran aan kamer Amsterdam, 10 september 1761, 939-943, respectievelijk Van Loenen aan kamer Amsterdam, 10 september 1761, 947-948.

de gevluchte slaven uit te leveren, ook al speet het hem ten zeerste dat de inwoners van Curaçao daardoor schade leden.⁴¹

In 1775 meldde gouverneur Rodier dat er het voorgaande jaar alleen 140 slaven waren weggelopen, ‘alle sorg en moeite dat men neemt om de desertje te prevenieeren kan niet helpen’, klaagde de gouverneur.⁴² Ook acht van zijn eigen slaven waren gevlucht en ‘die kennen niet seggen dat se nooit quaade worden van mijn gehad hebben, vrij minder mishandelt’.⁴³ Acht jaar later schreef de nieuw aangestelde fiscaal Brouwer dat het ‘strelende vooruitzicht der vrijheyd’ op de Spaanse kust nog steeds een grote aantrekkingskracht op de Curaçaose slaven uitoefende. Zij waagden de overtocht met kleine vaartuigen die door twee man konden worden gedragen. De bewindhebbers werd gevraagd om de mogelijkheid te overwegen om met de Spaanse overheid een overeenkomst aan te gaan waarbij wederzijdse uitlevering van gevluchte slaven mogelijk zou worden.⁴⁴ Maar ook dat leidde tot niets.

3.4 Conclusie

Maritiem centrum Curaçao bood goede mogelijkheden aan slaven om zonder formele manumissie vrijheid te realiseren. Behalve door aan te monsteren met valse papieren of als verstekeling naar de Republiek te reizen, wat in enkele gevallen tot het verkrijgen van legale vrijheid leidde, was de belangrijkste ontsnappingsroute die naar Venezuela, waar in en rond Coro gedurende de achttiende eeuw een omvangrijke zwarte en gekleurde Curaçaose gemeenschap ontstond. Gedurende het grootse deel van de achttiende eeuw resulteerde dit in door de Spaanse autoriteiten erkende vrijheid. De altijd bestaande dreiging van een relatief eenvoudig vlucht naar Coro lijkt mede van invloed te zijn geweest op een meer liberale opstelling van de Curaçaose autoriteiten ten opzichte van manumissie. Maar de realisatie van vrijheid, legaal of illegaal, was in de eerste plaats te danken aan de actieve inzet binnen de zwarte en gekleurde bevolking, zowel slaaf als vrij, alleen of met steun van familie en vrienden, en het vermogen om de bestaande mogelijkheden te benutten.

---

41. Zie NL-HaNA, 1.05.01, NWIC inv.nr. 600, Faesch aan kamer Amsterdam, 22 november 1754, 673-674 en Faesch aan kamer Amsterdam, 9 juni 1755, 889; inv.nr. 603, Van Bosvelt aan kamer Amsterdam, 30 juni 1761, 760-761; inv.nr. 605, Rodier aan kamer Amsterdam 14 april 1766, 254-259; idem aan idem, 6 januari 1767, 550; gouverneur en raden aan kamer Amsterdam, 7 januari 1767, 553-555 (bijgevoegd bij deze brief is een lijst van gevluchte slaven, 589-600 en correspondentie over het onderwerp uit 1752, 601-623), idem aan idem, 22 juni 1767, 761-762; inv.nr. 607, kopie-brief van gouverneur en raden aan de Staten-Generaal, 17 augustus 1769, 325-326 en ongedateerde kopie-brief gouverneur en raden aan de Staten-Generaal, 668-672; inv.nr. 607, kopie-brief van gouverneur en raden aan de gouverneur van Caracas, 27 december 1769; kopie-brief Solano aan gouverneur en raden, 8 januari 1770; kopie-brief Solano aan Domingo Laso de la Veya, 8 januari 1770; Rodier aan kamer Amsterdam, 28 september 1770, 775; inv.nr. 608, Rodier aan kamer Amsterdam, 2 maart 1771, 73; inv.nr. 610, gouverneur en raden aan kamer Amsterdam, 4 september 1775, 283-303 (met als bijlage onder meer een lijst van gevluchte slaven gebaseerd op opgaven door de inwoners bij de secretarie); inv.nr. 611, gouverneur en raden aan kamer Amsterdam, 15 februari 1780, 482, 485.

42. NL-HaNA, 1.05.01, NWIC inv.nr. 610, Rodier aan kamer Amsterdam, 10 januari 1775, 92-93.

43. Ibidem.

44. NL-HaNA, 1.05.01, NWIC inv.nr. 612, Brouwer aan Kamer Amsterdam, 20 januari 1783, 593-594.